

№ 20 (661)
Чэрвень 2017 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Спадчына: макеты страчаных помнікаў Навагрудчыны –** *стар. 3 і 5*
- ☞ **500-годдзе: літоўскія гісторыкі пра Францыска Скарыну –** *стар. 4*
- ☞ **Пошук: куды падзеўся музей у Баранавічах? –** *стар. 6*

Паэтычныя чытанні

На тэатральнай пляцоўцы

Яднае «Пісьмянкоў луг»

20 мая ў Касцюковічах прайшоў IV рэгіянальны фестываль паэзіі і аўтарскай песні «Пісьмянкоў луг».

З ранку і да позняга вечара Касцюковіцкая зямля дыхала цудоўнай музыкай, паэзіяй і песняй. Шматлікіх гасцей і ўдзельнікаў фестывалю чакала багатая праграма. Пасля ўрачыстага адкрыцця, што адбылося на сцэне летняга амфітэатра, пачалі працаваць адразу сем тэматычных пляцовак.

Творчая дэлегацыя, у складзе якой былі ганаровыя госці фестывалю, паэты і празаікі, адправілася на гісторыка-культурны аб'ект «Пісьмянкоў луг», дзе прайшла літаратурна-музычная кампазіцыя «Будзем, людзі, шчаслівыя ўсе», прысвечаная 60-годдзю з дня нараджэння нашага земляка паэта Аляся Пісьмянкова, з цырымоніяй ускладання кветак да памятнага знака.

(Заканчэнне артыкула на стар. 2)

Удзельнікі з Крычава

Вырабы народных майстроў

Фальклорны гурт з Гардзевеўскага раёна

Сябры! Цяпер ідзе падпіска на II паўгоддзе 2017 г. на «Краязнаўчую газету». Ад усіх разам і кожнага паасобку залежыць, ці сустрэнемся мы далей. Будзьма разам!

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1)

Адразу пасля адкрыцця на галоўнай сцэне пачалася святочная канцэртная праграма «Галасы Прыдняпроўя». Удзел бралі фальклорныя калектывы Краснапольскага, Крычаўскага, Слаўгарадскага, Хоцімскага, Чэрыкаўскага, Горацкага і Касцюковіцкага раёнаў, удзельнікі калектывы мастацкай самадзейнасці з Гомельскага раёна і аўтэнтычнага гурта з Гардзееўскага раёна Бранскай вобласці (Расія).

Для аматараў тэатральнага мастацтва цягам пяці гадзінаў у гарадскім скверы працавала пляцоўка «У далонях маёй Беларусі», дзе сваё майстэрства прадэманстравалі ўдзельнікі найлепшых аматарскіх тэатральных калектываў Магілёўскай вобласці. Увазе глядачоў былі прапанаваныя спектаклі па п'есах беларускіх драматургаў, аўтарскія пастаноўкі, жартоўныя інсцэніроўкі і г.д. Непадалёк разгарнуліся конкурсныя бібліятэчныя выстаўкі-прэзентацыі «Літаратурнае падарожжа па старонках пісьменства роднага краю». Супрацоўнікі бібліятэк знаёмілі з творчасцю пісьменнікаў свайго рэгіёна, творча прадстаўлялі багатую літаратурную спадчыну.

Удзельнікі конкурсаў дэкаратыўна-ўжыткавага і выяўленчага мастацтва таксама ўразілі гасцей свята сваім майстэрствам. На выстаўках пад агульнай назвай «Краявіды

Яднае «Пісьмянкоў луг»

народнай творчасці» праводзіліся майстар-класы па саломалляцтву, разьбе па дрэве, выяўленчым мастацтве, вырабе гліняных свістулк і інш.

Гэтым часам у зале раённага Цэнтра культуры адбылася адно з галоўных дзейнасцяў фестывалю – конкурс аўтарскай песні «На струнах сэрца». Свае музычныя творы кан-

курсанты прадставілі на суд прафесійнага журы, што ўзначальваў дырэктар Магілёўскага абласнога метадычнага цэнтра народнай творчасці і культурна-асветнай работы Алег Хмялькоў, член Рэспубліканскага грамадскага савета па справах культуры і мастацтва пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь, старшыня Рэспубліканскага савета

Творы А. Пісьмянкова на вуліцы роднага горада

па пытаннях клубнай дзейнасці і народнай творчасці пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь.

У дзіцячай школе мастацтваў на паэтычных чытаннях «У родным слове цэлы свет» сабраліся майстры і аматары паэтычнага слова: сябры Саюза пісьменнікаў Беларусі, паэты з рэгіёнаў Магілёўскай вобласці, Гомеля і пасёлка Ершыцы Смаленскай вобласці (Расія), удзельнікі і дыпламанты конкурсу паэзіі, што праходзіў у рамках фестывалю.

На ўрачыстым закрыцці фестывалю, вечарыне паэзіі і музыкі «Масты творчасці над Бесяддзю» адбылося ўзнагароджанне пераможцаў конкурсу паэзіі, аўтарскай песні, дэкаратыўна-ўжыткавага і выяўленчага мастацтва, бібліятэчных выставак-прэзентацыяў. Ганаровыя госці свята шчыра віншавалі прысутных са знакавай падзеяй у культурным жыцці рэгіёна, выказвалі сваё захапленне і ўражанне ад пабачанага. Шчаслівыя ўладальнікі дыпламаў пераможцаў праспявалі на «біс» свае песні і маладыя паэты прачыталі вершы.

Увечары жыхароў і гасцей горада чакаў яшчэ адзін музычны падарунак – канцэрт калектыву «Гуляй, бульбаш» з Мінска. Стомленыя за спякотны і багаты на падзеі дзень глядачы зноў ажывіліся пад запальныя песні і танцы сталічных артыстаў.

Наталя ДРОБЫШАВА,
намеснік дырэктара Цэнтралізаванай
клубнай сістэмы Касцюковіцкага раёна

На тым тыдні...

✓ 18 мая ў Музеі традыцыйнага ручнога ткацтва Пазер'я ў Полацку адкрылася выстаўка прыладаў, прыстасаванняў і гатовых вырабаў традыцыйных дрэваапрацоўчых промыслаў «зДрэва.by».

Апрацоўка дрэва спрадвечу была адным з найважнейшых і найбольш распаўсюджаных прамысловых заняткаў, што надавала характэрны каларыт гаспадарча-бытавому ўкладу і матэрыяльнай культуры насельніцтва беларускага краю. Паўсядзённым побыт людзей быў цесна звязаны з лесам, сярод якога яны жылі і дарамі якога карысталіся.

Наведнікі выстаўкі пазнаёмяцца з дрэваапрацоўчымі рамёствамі, распаўсюджанымі на тэрыторыі Беларусі з канца XIX ст. па другую палову XX ст., убачаць цікавыя інструменты і нечаканыя вырабы з дрэва, а таксама змогуць узгадаць дзяцінства верхам на драўляным коніку.

✓ 22 мая адбылася чарговая музычная сустрэча ў межах аўтарскага праекта Леаніда Нарушэвіча «Жывы куток». Ва ўнутраным дварыку музея Л. Нарушэвіч прадставіў музыкаў, якія ў сваёй творчасці грунтоўна апрацавалі традыцыйныя беларускія песні, – этнагурт «Альтанка» і капэла «На Таку».

✓ 25 мая ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адкрылася выстаўка «Поль-

скія пісьменнікі 20 – 30 гг. XX стагоддзя» з фондаў Музея літаратуры імя Адама Міцкевіча ў Варшаве (Польшча), арганізаваная ў межах заключанага пагаднення аб супрацоўніцтве паміж двума музеямі.

Выстаўка знаёміць з польскім літаратурным працэсам на фоне гістарычных сацыяльна-палітычных катаклізмаў у дзяржаве і з творчай дзейнасцю некаторых пісьменнікаў, такіх, як Анджэй Струг, Чэслаў Мілаш, Стэфан Жыромскі ды інш. Асоба кожнага з іх раскрываецца праз фотаздымкі, дакументы і цытаты з найбольш значных твораў.

✓ 26 мая ў мінскай галерэі «Ў» адбылася прэзентацыя дзвюх кніг шведскага пісьменніка і мастака Свена Нурдквіста – «Пэтсан сумуе» і «Паляванне на ліса» – з удзелам акцёраў Паўла Харланчука і Ганны Хітрык.

Гэтым разам серыя для дзяцей працягваецца чарговымі гісторыямі, з якіх юныя чыта-

чы і чытачкі даведаюцца, як коцік Фіндус паляпшаў настрой дзядулі Пэтсана з дапамогай... рыбалкі («Пэтсан сумуе») і якім чынам героі адпужвалі ад сваёй хаты ахвочага да курэй ліса («Паляванне на ліса»).

✓ 26 мая ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» адбылася XVII навуковая канферэнцыя «Узвышаўскія чытання». Канферэнцыя, названая ў гонар вядомага літаратурнага аб'яднання «Узвышша» (1926 – 1931), ладзіцца штогод з 2001 года. Гэтым разам чытання прысвечаны 125-годдзю з дня нараджэння Міхася Мясешкі (1892 – 1941) – выбітнага беларускага гісторыка, этнографа, краязнаўца, пісьменніка, арганізатара архіўнай справы, аднаго з заснавальнікаў беларускай акадэмічнай навукі.

У межах канферэнцыі адкрылася выстаўка «Міхась Мясешка. Жыццё дзеля будучыні», на якой прадстаўленыя

Фота Вікі ГРЭНАС

Ганна Хітрык і Павел Харланчук

На «Узвышаўскіх чытаннях»

дакументы аб жыцці і дзейнасці гісторыка і пісьменніка.

✓ 27 мая ў Іркуцку моладзевая суполка «Крывічы» ладзіла міжнародны фэст «Беларускі кірмаш – 2017». На яго сабраліся ўдзельнікі з усёй вобласці, у тым ліку каля 20 ансамбляў, беларускія калектывы «Барвіначка» і «Мелуніца» з г. Томска, а з Беларусі прыехаў музыка-віртуоз Сяргук Доўгушаў, які граў на

старадаўніх беларускіх музычных інструментах – ліры, дудзе, жалейцы ды інш.

Пад час свята ладзіліся майстар-класы па саломалляцтву, выцінанцы, бісералляцтву, стужкаграфіі, стварэнні аб'рэгавых лялек, вырабаў з гліны і бяроў. Усе ахвочыя маглі навучыцца традыцыйным беларускім танцам.

Сустрэчы з землякамі: імпрэза першая

У рамках Года навукі ў Старадзедзінскай сельскай бібліятэцы, што ўваходзіць у Клімавіцкую бібліятэчную сетку, рэалізуецца праект «Гонар і слава зямлі Старадзедзінскай». Цягам года чытачы пазнаёмяцца з усімі знакамітымі землякамі.

Вёску Стары Дзедзін смела можна назваць жамчужынай нашага краю, удачай для гісторыкаў і краязнаўцаў. Адсюль родам пісьменнікі Аляксей і Павел Пруднікавы, доктар тэхнічных навук Іван Пруднікаў, прафесар Іван Дземідзенка, старшыня Дзяржкамтэта Савета Міністраў БССР па тэлебачанні

і радыёвяшчанні Сямён Пуцылеў. І гэта далёка не поўны спіс вядомых землякоў.

Бібліятэкар Алена Пеціна запрасіла чытачоў на вечарыну-сустрэчу з Мікалаем Кавалёвым. Мікалай Андрэевіч – беларускі вучоны ў галіне ветэрынарыі, акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, прафесар, доктар ветэрынарных навук. Сёлета яму спаўняецца 80 гадоў. Маючы шэраг дасягненняў, ён распавёў пра свае адкрыцці ў навукі. Паводле традыцыі, М. Кавалёў у кожны свой візіт у бібліятэку перадае ў дар яе чытачам свае выданні, з якімі можна пазнаёміцца на выстаўцы «Чалавек, аддадзены навукі».

На мерапрыемстве такса-

ма прысутнічалі брат навукоўца Аляксей Кавалёў, інжынер-канструктар ракетна-касмічнай карпарацыі «Энергія» імя С.П. Каралёва Віталь Маханько, былы старшыня калгаса Фёдар Карпаў (кіраваў гаспадаркай 25 гадоў). Яны падзя-

ліліся ўспамінамі дзяцінства, распавялі і пра свае дасягненні. А Галіна Брыкава і Марыя Максімовіч выканалі для гасцей песні.

Дырэктар Клімавіцкай бібліятэчнай сеткі Таццяна Даме-нікан, метадыст ЦРБ Ларыса

Семчанка і аўтар гэтых радкоў выказалі словы падзякі М. Кавалёву за цікавую сустрэчу.

*Юліяна КЛИМАНКОВА,
метадыст Клімавіцкай ЦРБ
імя І. Пекцерава*

Бібліятэка прапануе

Страчаная спадчына ў макетах

Так здарылася, што бібліятэкі трапілі ў лік устаноў, жыццё якіх патрывожыла вынаходніцтва камп'ютара і інтэрнэту. Атрымалася, што бібліятэка і інтэрнэт сталі канкурэнтамі. Тым не менш, як і раней, кнігі маюць статус найважнейшых крыніцаў ведаў, сёння многія з іх пераведзены ў лічбавы фармат, і гэта палягчае доступ людзей да інфармацыі ў абыход бібліятэкі. Але гэта зусім не азначае, што бібліятэкі выпрацавалі свой рэсурс і не патрэбныя сучаснаму грамадству. Людзі не сталі менш чытаць, якраз наадварот, і менавіта бібліятэкі здольныя прывесці ўвесь інтэрнэтаўскі кніжны і інфармацыйны хаос у сістэму. Бібліятэкі аб'ектыўна патрэбныя грамадству, але, як бы прыкра гэта ні гучала, сёння яны павінны шукаць новыя шляхі да чытача.

Чым можна прыцягнуць сучаснага чытача ў бібліятэку, чым заахваціць? Як і раней, добрай кнігай, багатай падпіскай на перыядычныя выданні, арыгінальнымі краязнаўчымі матэрыяламі, цікавай культурна-масавай працай, арганізацыяй клубаў і гуртоў па інтарэсах, утульнасцю і зручнасцю, якасным абслугоўваннем і г.д. Усё гэта традыцыйныя прапановы. Толькі аказалася, што сёння іх недастаткова. Наспела неабходнасць мяняць стэрэатып бібліятэкі ў свядомасці людзей. Кожная бібліятэка ў гэтым напрамку ідзе сваім шляхам, Навагрудская раённая ж робіць акцэнт на развіцці выставачай дзейнасці з элементамі музейфікацыі.

У нас з'явілася задума зрабіць «турыстычным аб'ектам» і Навагрудскую раённую бібліятэку, каб распаўядаць прыезджым, ды і сваім жыхарам, пра тыя аб'екты, што

цяпер засталіся толькі ва ўспамінах ці яшчэ на гравюрах, малюнках, фотаздымках і, вядома, у кнігах. Гэтую тэму падказала сама гісторыя Навагрудка і яго ваколіцаў. Летась бібліятэка распачала праект па стварэнні макетаў старадаўніх будынкаў Навагрудчыны, многія з якіх па розных прычынах сёння ўжо не існуюць, таму праект атрымаў назву «Страчаная спадчына». За паўтара года зробленыя макеты палаца і бібліятэкі Храптовічаў у Шчорсах, вузакалеянай чыгункі Наваельня – Любча, партызанскай стаянкі каля вёскі Чарэшля і рыначнай плошчы Навагрудка пачатку XX ст.

Імя Іаахіма Ігнацыя Літвора Храптовіча вядомае не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. Гэта буйны землеўладальнік, гаспадар узорнай сядзібы Шчорсы, публіцыст, паэт, перакладчык. У

канцы 1776 г. у маёнтку Шчорсы быў пабудаваны палацава-паркавы ансамбль. Гэтым займаліся адныя з лепшых еўрапейскіх майстроў: італьянцы Джузэпэ Сака і Карла Спампані, француз Якуб Габрыэль. Вакол палаца раскінуўся пейзажны парк плошчай больш за 40 гектараў з сістэмай штучных азёраў. Тут жа знаходзілася мноства іншых пабудоваў: перад цэнтральным вадаёмам размяшчаўся дом кіраўніка маёнтка, асобна стаяў будынак бібліятэкі, якая стала сховішчам больш чым 20 тысячаў кніг на розных мовах, унікальных гістарычных дакументаў. Працаваць у гэтай бібліятэцы прыязджалі ў розны час паэты А. Міцкевіч, У. Сыракомля, Я. Чачот, гісторыкі І. Лялевель, І. Даніловіч, М. Маліноўскі.

У гады Першай сусветнай вайны палац згарэў і ўжо не

быў адноўлены. Яго выявы засталіся на малюнках Напалеона Орды. Менавіта па іх у Навагрудскай раённай бібліятэцы былі зроблены макеты палаца і бібліятэкі Храптовічаў, і пакуль дзяржава не пачне рэстаўрацыю будынкаў, гэтыя макеты будуць па-свойму адраджаць і захоўваць гісторыю сядзібы.

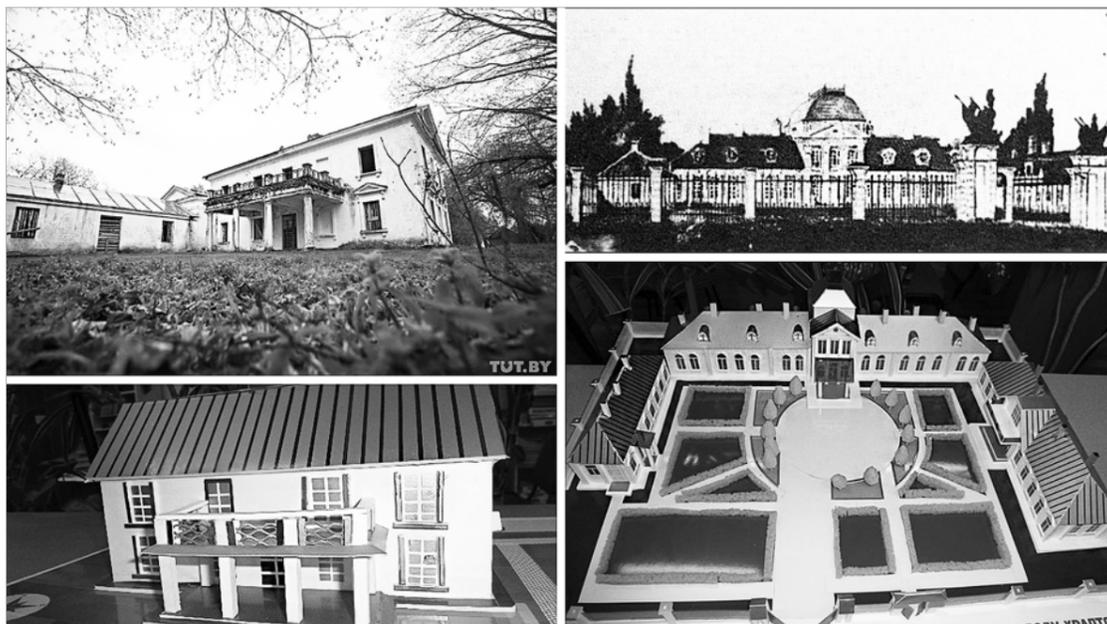
Наступны макет – вузакалеяная чыгунка – унаведнікаў бібліятэкі выклікае захапленне, а іншы раз і пытанні, асабліва ў маладых. Сёння чыгункі ў Навагрудку няма, некаторыя нават не ведаюць, што яна была. Гэта амаль забыты факт. Між тым вузакалеяная чыгунка некалі злучала буйны чыгуначны вузел Наваельня на Дзятлаўшчыне з Навагрудкам і далей ішла да мястэчка Любча. Асноўная лінія дарогі праходзіла каля вёсак Сяцевіна, Скрыдлева, з адгалінаваннем на Навагрудак, потым каля Сяльца, Гарадзечна, Басіна, Вялікіх Вераб'евічаў, Ракевічаў, Нянькава, Навасёлкаў, Ачукевічаў. Былі пабудаваныя і дзве дадатковыя лініі ў бок ракі Сэрвач. Адна ішла ад

Навагрудка да Агароднікаў (цяпер ўскраіна Карэлічаў), другая – ад вёскі Зарой да вёскі Волцы (Карэліцкі раён).

Дарога была пабудаваная ў час Першай сусветнай вайны. Да восні 1915 г. на Навагрудчыне на тры гады ўсталявалася лінія фронту, і ў 1916 г. немцы сталі ўзводзіць вузакалеяную дарогу. Будаваў яе вясцоўцы – амаль ўсё працаздольнае насельніцтва ваколіцаў. У асноўным дарога служыла для падвозу боепрыпасаў ад станцыі Наваельня ў бок Баранавічаў, а таксама Навагрудка і Любчы. У пачатку 1920-х гг., калі Навагрудчына ўваходзіла ў склад польскай дзяржавы, па вузакалеянай чыгункі ішлі цягнікі, але тады былі ліквідаваныя адгалінаванні. У 1947 г. адноўленая пасля вайны вузакалеяка ўвайшла ў склад Беларускай чыгункі і стала называцца 12-й дыстанцыяй БЧ. Па чыгункі ў створаныя калгасы вазілі тэхніку, насенне і ўгнаенні. Між гарадамі па вузакалеяных хадзілі і пасажырскія вагоны, таму жыхары Навагрудка маглі купіць у сваім горадзе білет да Уладзівастока і выправіцца ў шлях – праўда, з перасадкамі.

На пачатку 1960-х гг. дарога праходзіла па тэрыторыі дваццаці калгасаў Навагрудскага раёна. У 1961 г. бюро Навагрудскага райкама партыі і выканкам раённага Савета дэпутатаў прынялі рашэнне і нават звярнуліся да абласных уладаў з просьбай паспрыяць у будаўніцтве шырокай чыгункі ад станцыі Наваельня да Навагрудка, бо вузакалеяна не спраўлялася з вялікай колькасцю грузаў. Але Савет Міністраў БССР не даў дабра, і ў сярэдзіне 1960-х гг. вузакалеяка паступова прыйшла ў заняпад, а потым была разабраная.

*Фаіна МАЛЮЖНЕЦ,
загадчык аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
Навагрудскай раённай бібліятэкі*

Палац і бібліятэка Храптовічаў

(Заканчэнне на стар. 5)

Знаёмчыся з біяграфіяй дзеяча культуры ці палітыка, разглядаючы гістарычныя падзеі, ацэньваючы іх, мы заўсёды звяртаем увагу на тагачасны кантэкст. А таксама цікавімся, якія былі наступствы ўчынкаў, як падзеі паўплывалі на лёсы суседніх народаў.

Нашыя продкі (як і прадстаўнікі любога іншага народа) жылі не ў ізаляцыі, пераймалі новае, дзяліліся адкрыццямі, адаптавалі іх для сябе.

Так і з Францыскам Скарынам. Якога нездарма называюць не толькі беларускім першадрукарком, але і ўсходнеславянскім. Ягоныя памочнікі, вучні і паслядоўнікі распачыналі друкаванне кніг у Рускай дзяржаве, ва Украіне, Літве, Латвіі... У мінулых нумарах газеты мы каротка спыніліся на тым, што адбывалася на абшарах беларускіх (колішніх землях Вялікага Княства Літоўскага) і суседніх у пачатку XVI ст. З гэтага нумара пачынаем друкаваць вытрымкі з гістарычных працаў нашых суседзяў. Будзем выбіраць урыўкі, дзе ёсць згадкі аб дзейнасці нашага выдатнага суайчынніка.

Сёння – першая публікацыя, погляд сучасных гісторыкаў Літоўскай Рэспублікі.

Пры фармаванні станавага грамадства ВКЛ і стварэнні складанага апарату дзяржаўнага кіравання на стыку XIV і XV стст. тэрмінова спатрэбілася пісьмо. Пісьмовыя патрэбы гэтага этапу грамадскага развіцця ў Заходняй Еўропе задавальнялі манаскія ордэны, аднак у Літве іх бракавала, а патрэбы ў пісьме хутка раслі. Канцылярыі сталі вытворцамі культурнай прадукцыі, сховішчамі ды школамі пісараў. Іх дзейнасць ладна спрычынілася да таго, што пісьмо пранікла ў побыт баяраў і мяшчанаў ВКЛ. Культура Літвы XV – пачатку XVI ст. часам характарызуецца як культура канцылярыяў.

У канцы XIV ст. з'явілася і стала ўстанова, якая збірала найлепшых знаўцаў граматы – вялікакняская канцылярыя. Датуль пісьмовыя дакументы выкарыстоўваліся толькі ў дачыненнях з іншымі дзяржавамі. Дыпламатычныя граматы спісвалі манахі, якія ведалі лацінскую мову. Ва ўнутраным жыцці распараджэнні вялікіх князёў абвясчаліся на словах. У XV – XVI стст., калі ўнутранае жыццё дзяржавы інтэнсіфікавалася, калі разрастаўся адміністрацыйны апарат, пашыралася і канцылярыя вялікага князя ды яе персанал. Пісары суправаджалі вялікага князя і ў падарожжах, а вярнуўшыся, уключалі ў канцылярскія кнігі выдадзеныя пад час падарожжаў дакументы. Гэтыя кнігі ўвайшлі ў гісторыю пад назвай Літоўскай Метрыка. У канцылярыі створаныя таксама іншыя помнікі

пісьменства ВКЛ – Статуты і летапісы, а першыя літаратары, напрыклад, Міхалон Ліцвін, былі пісарамі.

Літоўская Метрыка. Прывілей Жігімонта I Навагародку на магдэбургскае права. 1511 г. (фрагмент)

Функцыі цэнтральнай улады пашыраліся, і ў першай палове XV ст. засноўваецца пасада канцлера (начальніка канцылярыі) ВКЛ, якому даручаецца глядзець за Літоўскай Метрыкай. Гэты службовец захоўваў дзяржаўныя пячаткі, сачыў, каб у канцылярыі вялікага князя не быў пад-

рыхтаваны нейкі дакумент, супярэчны законам дзяржавы. Асобная канцылярыя ВКЛ, за якой наглядаў канцлер Літвы, засталася і пасля Люблінскай уніі 1569 г.

Літоўская Метрыка – гэта архіў, які ўтвараўся ў канцылярыі вялікага князя літоўскага з канца XIV ст. да 1794 г. і ахоплівае ўсе пасланыя і атрыманыя ад імя ВКЛ дакументы. У канцылярыі вялікага князя захоўваліся і патрапілі ў Літоўскую Метрыку таксама прывілеі – як дзяржаўнага характару, так і дадзеныя асобным абшарам да гарадам ВКЛ, акты пацвярджэння шляхецтва, разнастайных зямельных угоддзяў, інвентары, тэстаменты, рашэнні суду, мясцовая і міжнародная карэспандэнцыя на русінскай, лацін-

У Чэхіі апублікаваныя рукапісы сына Скарыны?

Супрацоўнікі архіва ў паўднёвачэшскім горадзе Індрыжыхуў Градэц на запыт беларускіх гісторыкаў знайшлі ў сваім сховішчы два рукапісныя дакументы, датаваныя 1584 і 1590 гадамі. Абодва дакументы ўласнаручна падпісаныя сынам Францыска Скарыны Сымонам Русам з Полацка.

Напрыканцы сакавіка супрацоўнік Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Алесь Жлутка і беларускі гісторык з Карлавага ўніверсітэта ў Празе Павел Котаў зрабілі запыт у архіў горада Індрыжыхуў Градэц з просьбай адшукаць дакументы, датычныя сына Ф. Скарыны Сымона.

Пра гэтыя дакументы раней было вядома, што яны існуюць, пра іх згадвалася ў адной з публікацыяў 1929 года, але самі яны і іх тэкст у навуковы абарот не ўводзіліся.

10 красавіка П. Котаў атрымаў з архіва копіі абодвух дакументаў.

Гэта два арыгінальныя рукапісы, падпісаныя рукой Сымона Руса з Полацка. Мова ў дакументах ідзе пра дрэннае здароўе Сымона і адпраўку яго панам Адамам з Градца на курорт Добра Вода.

Архіў горада Індрыжыхуў Градэц, што з'яўляецца філіялам Галоўнага абласнога архіва ў горадзе Тршэбань, даў дазвол на публікацыю абодвух дакументаў. Яны будуць уключаныя ў зборнік дакументаў пра жыццё і дзейнасць Францыска Скарыны, абноўленае выданне якога цяпер рыхтуецца ў НАН Беларусі.

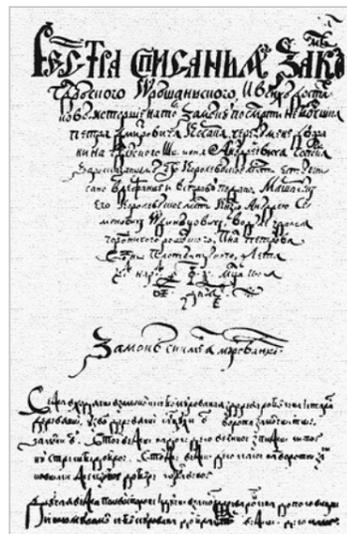
Паводле паведамлення «Радыё Свабода»

скай», часам – «старабеларускай», а ў Літве – «славянскай канцылярскай мовай ВКЛ» (хоць яна выйшла за межы і канцылярыяў, і ВКЛ – у Польшчы ды Вугоршчыну, і, што найважнейшае, адрознівалася ад іншай славянскай мовы ВКЛ – польскай). У ёй спачатку, у першыя гады XV ст., было больш «украінізмаў», пазней – беларусіз-

вянаў, якія жылі ў ВКЛ і ў Польскай дзяржаве. Сапраўды, палова старажытнай Кіеўскай Русі патрапіла ў склад Літвы і Польшчы, і з XIV ст. самасвядомасць старажытнарускага баярства ды князёў была пад уплывам працэсаў, што адбываліся ў гэтых дзяржавах. У XVI ст. русіны адчулі сябе зусім асобным народам, інакшым, чым рускія Маскоўскай дзяржавы. Усходнія славяне ВКЛ называлі жыхароў Расіі маскоўцамі, а маскоўцы ў сваю чаргу ўсходніх славянаў ВКЛ называлі ліцвінамі. Самі славяне ВКЛ сябе называлі рускімі, усведамлялі сябе як адзіную этнічную групу, а гаспадары Літвы лічылі сваім гаспадаром. Такім чынам, русіны адасобіліся ад рускіх Расіі. Толькі ў XVII ст. русіны падзяліліся на дзве нацыі: украінцаў на поўдні і беларусаў на поўначы.

З русінскага культурнага асяроддзя паходзіў і першадрукар Літвы – народжаны ў сям'і полацкіх купцоў Францішак Скарына (1490 – 1541), выпускнік Падуанскага ўніверсітэта, які атрымаў там ступень доктара медыцыны. У 1517 – 1519 гг. у Празе ён падрыхтаваў і выдаў Псалтыр і 22 кнігі Старога Запавету пад агульнай назвай «Бівлія Руска». У 1522 г. заснаваў друкарню ў Вільні.

Яшчэ праз чвэрць стагоддзя, у 1547 г., Літва даспела да першай кнігі на літоўскай мове – гэта славуты «Катэхізм» Марцінаса Мажвідаса, надрукаваны ў эміграцыі ў Караліўцы, але прызначаны для літоўцаў і Літвы. Грамадства ВКЛ у той час яшчэ не даспела да літоўскамоўнай кнігі.

Літоўская Метрыка. Інвентар Аршанскага замка і воласці. 1560 г. (фрагмент)

гляд. Паводле меркавання філолагаў, паноўную ў канцылярыях ВКЛ пісьмовую мову трэба называць русінскаю моваю, а русінамі – усходніх сла-

Алфансас ЭЙДЗІНТАС, Альфрэдас БУМБЛАЎСКАС, Антанас КУЛАКАЎСКАС, Міндаўгас ТАМАШАЙЦІС

(Паводле кнігі «Гісторыя Літвы». Вільня, 2014)

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Бібліятэка прапануе

Страчаная спадчына ў макетах

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 3)

Так і скончылася гісторыя навагрудскай чыгункі. Праіснавала яна 50 гадоў, была і за польскім часам, і пры немцах, і за Саветамі. Дзе-нідзе сёння яшчэ захаваліся фрагменты чыгуначнага насыпу. А ў бібліятэцы як успамін стаіць макет вузкакалейкі Навагельня – Любча.

Наш горад – адзін з многіх у Беларусі, дзе захавалася большая частка ўнікальнай дарэвалюцыйнай архітэктуры. Помнікі дойлідства, старажытныя каліграфічныя збудаванні, руіны замка і нават забудова цэнтральных вуліцаў распавядаюць пра тры часы, калі горад з’яўляўся адным з найважнейшых цэнтраў палітычнага і культурнага жыцця Вялікага Княства Літоўскага.

Асаблівую ролю для мясцовых жыхароў заўсёды мела рыначная плошча. Менавіта вакол яе размяшчаліся тры найвялікшыя святыні горада, якія можна наведаць і сёння: Барыса-Глебская царква, Свята-Міка-

лаеўскі сабор, дамініканскі касцёл Святога Міхаіла Архангела. Раней непадалёк храмаў знаходзілася і ратуша, у якой засядаў магістрат. Гістарычна так складалася, што да цэнтра горада сыходзіліся дарогі з Гродна, Мінска і Вільні. Сам рынак быў няправільнай трохкутнай формы. Усе пабудовы былі нізкімі, таму ратушу можна было заўважыць здалёк. На жаль, да нашых дзён гэты будынак не захаваны.

Велічныя каменныя касцёлы на ўскраіне, аднапавярховыя дамы пасярэдзіне плошчы і адасобленыя ратушы з купалам стваралі эфект амфітэатра. Такім кампазіцыйным рашэннем Навагрудак значна вылучаўся сярод іншых беларускіх гарадоў. Праз некалькі стагоддзяў драўляныя гандлёвыя рады былі заменены на каменныя крамы. Размешчаныя ў два шэрагі, яны былі пабудаваныя ў прасвета паміж калонамі. Гэта яшчэ больш узмацняла эфект тэатральнай сцэны і задавала агульны рытм усёй архітэктурнай кампазіцыі горада.

На самой плошчы акрамя культурных пабудоваў і сёння стаіць група дамоў рамеснікаў, а таксама частка гандлёвых рады пачатку ХХ ст. Наведванне рыначнай плошчы з’яўляецца абавязковым пунктам ва ўсіх экскурсійных і спазнавальных праграмах па Навагрудку. У бібліятэцы турыстаў чакае макет рыначнай плошчы Навагрудка пачатку ХХ ст. памерам 2,80 x 2,40 м.

Свой след на Навагрудчыне пакінула і Вялікая Айчынная вайна. Са снежня 1943 па ліпень 1944 г. каля вёскі Чарэшля базаваліся партызанскія атрады імя Жданава і імя Святлова партызанскай брыгады імя Дзяржынскага, а таксама падпольны Любчанскі райкам партыі. У 1974 г. у Чарэшлі былі адкрытыя мемарыяльны комплекс і партызанская стаянка. Тое, што страцілася за пасляваенныя гады, знайшло адлюстраванне ў макеце партызанскай стаянкі. Макет быў зроблены першым, і менавіта ён паклаў пачатак выставачнай экспазіцыі.

Усе гэтыя макеты выканаў мастак-

афарміцель Навагрудскай раённай бібліятэкі Анатоль Бандзюкевіч. Не памылюся, калі назаву гэта сумеснай з бібліятэкарамі працай, бо супрацоўнікі бібліятэкі шукаюць фотаздымкі і апісанні будынкаў, выступаюць у ролі крытыкаў і дарадцаў. Дарэчы, мы не цураемся і кансультацыяў работнікаў краязнаўчага музея і Дома-музея Адама Міцкевіча, бо хочам, каб усё было гістарычна дакладна. Цяпер рыхтуецца тэкст экскурсіі па экспазіцыі макетаў «Страчаная спадчына»,

якая, паводле задумкі, будзе размешчана ў асобным пакоі бібліятэкі. Ён мае выхад на вуліцу Замкавую, па якой да руінаў замка праходзяць турыстычныя групы. Магчыма, гэта амбіцыйныя намеры, але мы разлічваем на турыстаў. Вельмі хочацца, каб задуманае здзейснілася. Пажадайце нам поспехаў у гэтым пачынанні!

*Раіна МАЛЮЖЭЦ,
загадчык аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
Навагрудскай
раённай бібліятэкі*

Рыначная плошча

Вузкаякалейка

У тэатры «Зьніч»

Дваццаць сёмы тэатральны сезон у тэатры «Зьніч» завершыцца спектаклямі для дзяцей.

6 і 22 чэрвеня дзяцей чакаюць на лялечнай пастаноўцы «Граф Глінскі-Папялінскі» паводле п’есы Артура Вольскага. Аўтар сцэнічнай версіі і выканаўца Вячаслаў Шакалідо распавядзе незвычайную гісторыю, што адбылася з сябрамі, – хлопцам Марцінам і катом Максімам.

8 і 13 чэрвеня будзе ісці монаспектакль-сустрэча «Вясёлая каруселя» для дзяцей 7-10 гадоў. Выканаўца – заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава нібыта на чароўнай каруселі правядзе глядачоў па жыцці і творах паэта Артура Вольскага. Музычнае суправаджэнне на цымбалах зладзіць Алена Астравецкая.

15 чэрвеня адбудзецца лялечны монаспектакль «Дзівосныя авантуры паню Кублицкага ды Заблоцкага» Пятра Васю-

чэнкі і Сяргея Кавалёва. Выканаўца Вячаслаў Шакалідо раскажа казку пра прыгоды двух паню, якія нічога не хацелі рабіць, гаспадарка іх прыйшла ў заняпад, а паны пайшлі ў свет лепшай долі шукаць.

20 чэрвеня на сцэне монаспектакль Сяргея Кавалёва «Анёл-ахоўнік» паводле твора французскай пісьменніцы Кармэн Барнос дэ Гаштольд «Малітвы жывёлаў». Маленькія глядачы даведаюцца пра падарожжы анёлка- апекуна забытых жывёлаў, якога Бог спусціў на зямлю адшукаць самую няшчасную істоту. Выканаўца – Раіса Астразінава, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева.

Спектаклі пачынаюцца а 10.30, праходзяць у тэатральнай зале Культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па мінскім тэлефоне: 331-75-53.

Куды падзеўся цэлы музей?

**Каштоўныя экспанаты збіра-
ліся ў Баранавічах яшчэ ў дава-
енны час, потым зніклі ў чэрвені
1944 года. Дзе іх шукаць?**

З усіх цяперашніх і былых абласных музеяў, пэўна, самы няпросты і пакручасты лёс – у музея Баранавіцкага. Чаму? Па-першае, усе падобныя музейныя асяродкі маюць даўнія гістарычныя традыцыі, узніклі ў гарадах, што былі адміністрацыйнымі цэнтрамі яшчэ ў часы Вялікага Княства Літоўскага.

Маю тут на ўвазе Бабруйск і Мазыр, Пінск і Полацк. Баранавічы ж узніклі, як кажуць, на голым месцы там, дзе пад канец XIX стагоддзя каля ранейшай невялікай шляхецкай сядзібы скрыжаваліся чыгуначныя шляхі. У такім сэнсе «кар'ера», у тым ліку культурная, гэтага юнага, але буйнога ўжо для Беларусі горада, унікальная, вартая спецыяльнага вывучэння.

Па-другое, Баранавіцкі краязнаўчы музей некалькі разоў закрываўся, потым адраджаўся пад іншай назвай, з іншымі функцыямі і новым кіраўніцтвам. Заснаваны ён быў ў кастрычніку 1929 года па ініцыятыве выкладчыка мясцовай гімназіі Леаніда (ці Леанарда) Турскага як Баранавіцкі павятовы краязнаўчы музей. У 1940 годзе, калі

Баранавічы сталі абласным цэнтрам, гэты па сутнасці школьны асяродак ператварыўся ў Баранавіцкі абласны музей выяўленчага мастацтва. Туды сталі звозіць жывапісныя, графічныя і скульптурныя творы з навакольных маёнткаў і касцёлаў. Перадавалі вынікі сваёй працы і заходнебеларускія мастакі. З публікацыяў у мясцовай прэсе відаць, што зборы музея былі досыць багатыя. А паколькі Баранавічы засталіся цэнтрам акругі і ў час фашысцкай акупацыі, музей працягваў дзейнічаць у ранейшым выглядзе з восені 1941-га да чэрвеня 1944 года. Як я ведаўся ў час апошняй паездкі, дырэктарам установы, якая памяняла толькі сімволіку і некалькі карцінаў ды граюраў, заставаўся той жа Турскі.

У 1942 годзе акупанты дазволілі наладзіць у музеі нешта падобнае на выстаўку твораў заходнебеларускіх мастакоў. Звесткі пра тое я знайшоў яшчэ ў 1982 годзе ў Лондане, знаходзячыся там у камандзіроўцы па ступенды ІЮНЕСКА. Аказалася, што на выстаўцы дэманстраваліся карціны «Кудзельніца» і «Вясковыя дзяўчаты» Сеўрука, «Беларуская дзяўчынка» і «Вясковыя дзяўчаты» Шымановіча, а таксама выразаныя з дрэва фігуры «Святы Ян» майстра з Ішкалдзі (каля 1500 года), «Святыя Пётр і Павел»

разьбіра з Медзвядкі» (каля 1600 года) і «Хрыстос з ягняткам» працы жыхара той жа Ішкалдзі (каля 1700 года). З іншых крыніцаў мне стала вядома, што тады ў музеі знаходзіліся і карціны заходнееўрапейскіх мастакоў, у прыватнасці, Сальваторэ Розы і Рубенса, але ў прыведзеным пераліку яны адсутнічалі: можа, ужо былі вывезеныя ў Германію ці рыхтаваліся да вывазу.

І вось у чэрвені 1944-га ўсё, што знаходзілася тады ў музеі, знікла. У невядомым кірунку. Можа, пры адступленні варажых войскаў было вывезенае ў Германію? А можа, пры ўдзе таго ж Турскага, схаванае ў горадзе, а потым, у сувязі з пасляваенным выездам яго ў Польшчу, патаемна туды ж перапраўленае? Карацей, калі аднавілася Баранавіцкая вобласць, то будынак музея пуставаў. Як абласны ён адраджэўся ў 1946 годзе на базе Слонімскага раённага музея, ацалелага ў вайну дзякуючы старанням яго стваральніка і дырэктара Іосіфа Стаброўскага.

Як вядома, у 1953 годзе Баранавіцкая вобласць была ліквідаваная, а яе тэрыторыя падзелена паміж суседнімі. І музей стаў называцца проста краязнаўчым, ён адначасова з'яўляецца і раённым, і гарадскім. З 1960 года ён месціцца ў двухпавярховым будын-

ку па вул. Савецкай, узведзеным на пачатку XX стагоддзя. Фонды даволі багатыя: каля 40 тысячаў прадметаў, размешчаных у сямі залах. Сярод іх ёсць і ўнікальныя экспанаты. Дырэктар музея Ірына Станюк паказала мне, напрыклад, слупкі пояса і касцельны арнат, сшыты са слупкіх паясоў. Гэтыя каштоўнасці, не ўлічаныя ў мінскіх апісаннях, паступілі ў Баранавічы з суседніх паселішчаў у пасляваенны час. Яны сведчаць, што слупкія паясы, знаходкі якіх сёння запатрабаваныя, можна і трэба шукаць не толькі за мяжой, але і па перыферычных сховішчах, па раённых музеях, з чым пагадзіліся мінскія даследчыкі на пасяджэнні круглага стала, які адбыўся неўзабаве пасля маёй паездкі ў Баранавічы.

Аднак вернемся ў кабінет І. Станюк. Пасля экскурсіі там адбылася зацікаўленая размова з цяперашнімі і ранейшымі работнікамі музея. З розных бакоў разглядалася пытанне: куды падзеліся каштоўныя экспанаты ў чэрвені 1944 года? Можа, хто бачыў, што і калі вывозілася з Баранавічаў? Можа, хто пісаў пра гэта з-за мяжы сваякам ці знаёмым? Тыя ж пытанні задаваліся мясцовым краязнаўцам, якія сабраліся на ўлонні прыроды. Адказы былі аднолькавыя: маўляў. Таму не надавалі асаблівага значэння, цяпер паспрабуем пачаць пошукі. Праўда, у час гутарак высветлілася важная акалічнасць: у Польшчы жыве дачка настаўніка мясцовай гімназіі і дырэктара музея Л. Турскага. У старажылаў ёсць нават яе адрас. Гэта ўжо абнадзейвае.

Адам МАЛЬДЗІС

Музей Дугі Струвэ – у бібліятэцы

(Заканчэнне.
Пачатак у № 19)

Стварэнне музея Дугі Струвэ

Супрацоўнікі Гальшанскай бібліятэкі і, у прыватнасці, былая яе загадчыца Валянціна Лабуніна сумесна з юнымі чытачамі праводзілі даследча-пошукавую працу па выяўленні звестак, матэрыялаў, дакументаў аб Дузе Струвэ, аб жыцці і дзейнасці В. Струвэ, І. Ходзькі і інш. Валянціна Сцяпанавна разам з Гальшанскай сярэдняй школай арганізавала лжыжныя паходы на геадэзічны пункт «Тупішкі», праводзіла мерапрыемствы, пад яе кіраўніцтвам гурткоўцы пісалі даследчыя працы. Усё гэта садзейнічала таму, што самі гальшанцы і шматлікія турысты ўсё больш цікавяцца гэтым аб'ектам, значыць, і надалей ён будзе спрыяць папулярызацыі нашай мясцовасці і развіццю рэгіёна.

У 2011 г. быў напісаны і адпраўлены на конкурс міні-грантаў праект аб стварэнні экспазіцыі музея. Гальшанцы з нецягпеннем чакалі вынікаў конкурсу. Праект быў паспяхова абаронены на міжнародным семінары праектаў-пераможцаў у Мінску. Удзельнікаў сустрэчы цікавіла, якое дачыненне мае бібліятэка да аб'екта сусветнай спадчыны ІЮНЕСКА, і нават сёння многія ўспрымаюць наш музей з навукова-тэхнічнага пункту гледжання, а ён

на самой справе выключна культурны. Галоўны сэнс яго стварэння – паказаць культуру, традыцыі, звычаі рэгіёнаў тых краінаў, праз якія прайшла Дуга Струвэ.

Стварэнне музея пачалося з рамонтна-памяшкання, набыцця абсталявання, тэхнічных сродкаў. Быў распрацаваны дызайн-праект памяшкання. З'явіўся сайт музея www.struve.by, на якім зараз размяшчаецца інфармацыя не толькі пра пункт «Тупішкі», але і пра культурныя традыцыі краінаў, праз якія праходзіць Дуга Струвэ.

Шукаць матэрыялы для сайта дапамагала моладзь. З удзелам маладых гальшанцаў былі выраблены і буклеты «Дуга Струвэ – Дуга часу», «Геадэзічны пункт Тупішкі на карце Ашмяншчыны», «Геадэзічная Дуга Струвэ і яе заснавальнікі», матэрыялы па выніках даследчай працы «Аб скарбніцы сусветнай навукі ў бібліятэцы».

Калі ў 2012 г. у Гальшанках праходзіў Міжнародны каардынацыйны Савет Дугі Струвэ, яго ўдзельнікі наведвалі бібліятэку і музей. Так былі ўсталяваныя кантакты з муніцыпалітэтам дзяржаваў, праз тэрыторыю якіх праходзіць мерыдыян Струвэ. З многімі ўжо наладжанае супрацоўніцтва.

Сярод членаў каардынацыйнага Савета быў аўтар кнігі «Геадэзічная Дуга Струвэ: шлях да сусветнага прызнання» Уладзімір

Мкртычан, былы дырэктар прадпрыемства «Белаэракосмагеадэзія», дацэнт Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта, які са сваімі супрацоўнікамі ў 2001 г. пачаў адкрыць беларускія пункты забытай дугі. Некалькі асобнікаў кнігі, якая з'яўляецца своеасаблівай энцыклапедыяй Дугі Струвэ, аўтар падараваў бібліятэцы. Тады ж, пад час сустрэчы, кіраўніку праекта Ліліі Рагінскай быў уручаны міжнародны сертыфікат ІЮНЕСКА.

З часу афіцыйнага адкрыцця музея ў лютым 2013 г. яго наведвала звыш 2 000 чалавек. Гэта не толькі жыхары нашага раёна, але і турысты з іншых рэгіёнаў Беларусі, госці з Англіі, Бельгіі, Літвы, Латвіі, Расіі, Эстоніі, Японіі ды інш. Турысты

пры наведванні музея знаёмяцца не толькі з матэрыяламі, якія тычацца мерыдыяна і экспедыцыі Струвэ, але і з дзейнасцю бібліятэкі, што дапамагае ім больш даведацца пра гісторыю і культуру Ашмянскага краю. Яны з цікавасцю слухаюць легенды і паданні, звязаныя з Гальшанскім замкам, кляштарам францысканцаў і інш.

Зараз у музеі сабраны экспазіцыйна-інфармацыйны матэрыял і створаныя фотабуклеты аб культуры і традыцыях дзяржаваў (рэгіёнаў), па якіх прайшла Дуга Струвэ. Спецыяльна для музея выдаецца «Белкартаграфія» была выдадзена аб'ёмная карта Дугі Струвэ.

Супрацоўнікі распрацавалі экскурсіі, праводзяць заняткі

для школьнікаў; цікавымі і займальнымі сталі краязнаўчыя ўрокі, віртуальныя вандроўкі «Па знакамітых мясцінах Ашмяншчыны», відэа- і слайд-падарожжы «Пункт «Тупішкі» Дугі Струвэ – сусветная спадчына ІЮНЕСКА» для навучэнцаў Гальшанскай школы.

Музей уключаны ў трансгранічны турыстычны маршрут «Падарожжа па Ашмянскім ўзвышшы». Вялікай папулярнасцю сталі карыстацца распрацаваныя анімацыйныя праграмы на пункце «Тупішкі».

Зацікавіў музей і нашых суседзяў з Літвы. Паступілі прапановы па арганізацыі экскурсіі для дзяцей і моладзі з літоўскіх памежных тэрыторыяў. Наладжванню міжнародных культурных кантактаў спрыяла паездка ашмянскай дэлегацыі ў рамках праекта ў Літву з наведваннем пункта «Palėriukai» Дугі Струвэ і Медзінкайскага культурнага цэнтра. Мы таксама ўдзельчалі ў праекце Гулбенскага края Латвіі «Струвэ аб'ядноўвае праз стагоддзі».

Музейная экспазіцыя бібліятэкі як новы аб'ект культуры на тэрыторыі Гальшанскага сельскага Савета заняў годнае месца сярод знакавых гісторыка-культурных аб'ектаў старажытных Гальшанцаў. Зараз гэта адзіны ў Беларусі музей Дугі Струвэ культурнага напрамку.

Алена ЮНЕВІЧ,
загадчык Гальшанскай сельскай бібліятэкі Ашмянскага раёна

Сляды Аладавай і Купрэева

Адразу дзве краязнаўчыя даты адзначыла Пружанская цэнтральная раённая бібліятэка імя М. Засіма: 110-годдзе з дня нараджэння мастацтвазнаўцы, былога дырэктара Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі Алены Аладавай і 80-годдзе паэта і празаіка Міколы Купрэева.

Пад час гадзіны мастацтва «Захавальніца духоўных скарбаў» вядучыя Вольга Кумакова і Алена Цэван пазнаёмілі навучэнцаў аграрна-тэхнічнага каледжа з незвычайным лёсам і творчым шляхам Алены Васільеўны, якая нарадзілася ў 1907 годзе ў Пружанах. З маленства бацькі далучалі дзяўчынку да прыгожага, штогод бралі з сабой у Маскву, дзе наведвалі выстаўкі, тэатры. Мастацтва стала яе жыццём, якое складалася са шматлікіх камандзіровак па ўсім Савецкім Саюзе ў пошуку набыцця для Дзяржаўнай карцінай галерэі БССР каштоўных экспанатаў. Дзякуючы яе ня-

стомнай працы кожны наведнік Нацыянальнага мастацкага музея сёння можа ўбачыць Шарашоўскае Евангелле XVI стагоддзя, Шарашоўскі іканастас XVII стагоддзя, царскія вароты з Варанілавіцкай царквы, творы вядомых рускіх мастакоў І. Аргунова, А. Антропава, Д. Лявіцкага, У. Баравікоўскага, К. Брулова, І. Рэпіна і іншых.

Алена Васільеўна пражыла ў Пружанах толькі 8 гадоў, але заўсёды памятала пра іх, марыла, каб у былым шляхецкім доме Швэйкоўскіх была адкрытая карцінная галерэя. Яе мары здзейсніліся. Сёння музей-сядзіба «Пружанскі палацк» ладзіць выстаўкі беларускіх і замежных майстроў.

Творчасць Міколы Купрэева для вучняў старэйшых класаў узгадала Антаніна Ярмашчык. Усё жыццё ён шукаў сябе, свой шлях, свой прыстанак. На Пружаншчыну Купрэеў прыехаў у сталым узросце, працаваў настаўнікам у Папя-

лёўскай сярэдняй школе. Тут стварыў шмат цудоўных вершаў, якія ўвайшлі ў другі яго зборнік «Правінцыйныя фантазіі», стаў прызнаным паэтам-прафесіяналам, сябрам Саюза пісьменнікаў Беларусі. Высокамастацкімі лічацца і праявіныя творы Міколы Сымонавіча, многія з іх грунтоўца на перажытым асабіста: «Дзіцячыя гульні пасля вайны», «На вуліцы Карла Маркса з Паэтам», «Рэчкаю плывем, плывем». Менавіта яго кнігай «Палеская элегія» была распачата серыя «Лімаўскі фальварак» (2007).

Кожны юбіляр пакінуў свой след на зямлі, але ён будзе жывы толькі тады, калі мы, як нашчадкі, будзем не толькі ведаць і ганарыцца вядомымі землякамі, але знаходзіць час, каб непасрэдна далучацца да мастацтва: наведваць музеі і чытаць літаратурныя творы.

Вольга МАКАРЧУК,
г. Пружаны

Выданне, патрэбнае ўсім

Пабачыла свет цікавая і необходимая кніга, якая ўжо сталася з'яваю ў беларускім кнігавыданні і, відавочна, будзе ёю заставацца доўга.

Навінка гэтая – «Даведнік па літаратурнай працы» Пятра Жаўняровіча, плён яго дваццацігадовых карпатлівых вышукаў ды намаганняў. І па падобным выданні, грунтоўным і падрабязным, літаральна ссумаваліся шэрагі рэдактараў, карэктараў, перакладчыкаў – тых, хто робіць высылкі, каб кнігі, часопісы, газеты сапраўды можна было б чытаць і разумець.

Вядома ж, у працы «штодзённай, шэрай» нашыя спецыялісты не заставаліся зусім ужо бязраднымі. Спраўдзіць сваю думку, абвергнуць сумненні ў напісанні слова або пастаноўцы знаку прыпынку ім дапамагалі яшчэ савецкія аўтары, і асабліва Д. Разенталь, кнігі якога сталіся літаральна «бібліяй рэдакцыйнага спецыяліста».

Але ж усе гэтыя гады востра, балюча не хапала сучаснага падобнага выдання, створанага на сваім, беларускім матэрыяле, дзе грунтоўна разглядаліся б

бчмыяныя і блытаныя пытанні менавіта нашай мовы.

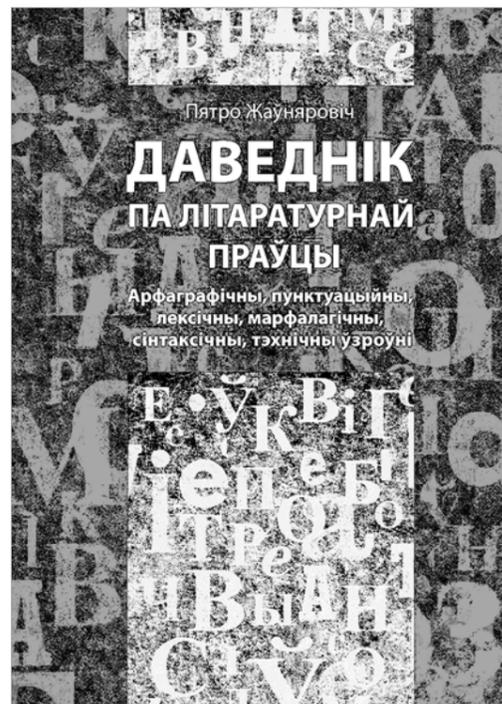
І паважаны П. Жаўняровіч сваёй кнігай здолеў шчыльна і дакладна запоўніць гэты прабел.

Так, апрача іншага, у ягоным даведніку падрабязна і проста тлумачацца выпадкі слухнага ўжывання канчаткаў назоўнікаў у родным склоне множнага ліку, формы «год» – «гадоў», склон назоўнікаў пры адмове «не», і самае складанае – асабліва канчаткаў назоўнікаў П скланення ў месным склоне адзіночнага ліку, што ў апошні час толкам не дадася ў ніхто з нашых адмыслоўцаў. Прычым аўтар зыходзіць не з таго, што ў такіх выпадках раілася даведнікамі пяцідзясяцігадовай даўніны, а з сучаснага бытавання мовы, жывога маўлення і пісання. Дарэчы, што да пісання: даведнік забяспечаны найбагацейшым і грунтоўна падобраным наборам прыкладаў, узятых з твораў шматлікіх беларускіх аўтараў, – адзін толькі пералік прозвішчаў займае чатыры старонкі! Памятае П. Жаўняровіч і пра адказнасць супрацоўніка рэдакцыі за сэнсавую, лагічную і фактычную дакладнасць матэрыялу – гэтае пытанне разглядаецца ў асобным параграфу. А тэхнічнай працы і нюансам гэтай працы, прысвечаны цэлы раздзел – уся шостая частка.

Ёсць момант, які выклікае расчараванне. Гэта тыраж выдання. Усяго тысяча асобнікаў! На цэлую краіну, дзе акрамя сталіцы і абласных гарадоў ёсць райцэнтры, прадпрыемствы, навуковыя ўстановы і паўсюль выдаецца разнастайная друкаваная прадукцыя. Ёсць і проста шмат неабякавых людзей, якія хочучь валодаць і граматычна карыстацца сваёй мовай на высокім узроўні. Усім ім патрэбна такая кніга. Але вось гэты «недахоп», як падаецца, выправіць элементарна – шляхам перавыдання. Неабходнасць яго стане хутка відавочнай.

P.S. Такія ўдзельнікі кнігавыдавецкага працэсу, як рэдактар або карэктар, застаюцца звычайна незаўважнымі. Але ў дадзеным выпадку немагчыма не згадаць, што ў падрыхтоўцы выдання да друку ўдзельнічалі ў якасці рэдактара Міраслава Шавыркiна, а ў якасці карэктараў – Крысціна Пучынская і Вольга Ярмак. Усе яны вядомыя як найлепшыя спецыялісты ў сваёй галіне. Відавочна: адмысловец падбірае адмыслоўцаў... І гэта яшчэ раз даказвае выбітнасць кнігі, якая несумненна патрэбная многім і многім.

Наталля КУЧМЕЛЬ,
карэктар з 30-гадовым стажам,
рэдактар, перакладчык
Аляксей ШАЛАХОЎСКІ,
журналіст

Народ сказаў...

◆ Адзін слуга падаў пану есці: верашчаку, курыную лапку ды ўсяго іншага...

Сеў пан есці. Узяў ён талерку з верашчакаю ды й выкінуў у вакно. Слуга ўслед за ім пахапаў відэльцы, лыжку і астатнюю страву і таксама пакідаў за вакно.

– Што ты робіш?! – закрычаў пан.

– А я думаю, – адказаў слуга, – што вы збіраецеся палуднаваць на свежым паветры.

◆ – Вы прызнаеце сябе вінаватым у тым, што абразілі пана Казлоўскага, назваўшы яго дурнем?

– Якая ж гэта абраза, пане суддзя, калі ён сапраўды дурны?..

– Усё роўна няможна, гэта абраза асобы.

– А калі дурня ды назваць разумным – гэта можна, пане суддзя? Гэта не будзе абразай?

– Гэта можна.

– Які ж вы разумны, пане суддзя.

◆ Вязе селянін гонту, а насустрач едзе пан.

– Звруць з дарогі! – гукае пан.

– Не, не вельмі дарагая, тры залатых за капу.

– Скон ты? – пытае пан.

– Але, паночку, за гонту! – адказвае селянін.

– З якей ты всі? – пытае пан сярдзіта.

– Дзе там у чорта ўсё, яшчэ на тры вазы не забярэш!

– З дарогі з'едзь, даўганось! – злуе пан.

– Калі ласка! – адказаў селянін і ўзяў свой нос ды павярнуў убок, кажучы: – Едзь, панок, калі табе мой нос перашкаджае.

Чэрвень

1 – **Дружина Паліна Васільеўна** (1927, Чавускі р-н – 2000), артыстка оперы, заслужаная артыстка Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

1 – **Малаш Леаніла Апанасаўна** (1927, Докшыцкі р-н – 2012), фалькларыстка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1986) – 90 гадоў з дня нараджэння.

1 – **Карант Георгій Аляксеевіч** (1947), музыкант, заслужаны артыст Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

2 – **Майхровіч Альфрэд Сцяпанавіч** (1937, Мінск – 2004), вучоны ў галіне гісторыка-філасофскіх навук, член-карэспандэнт НАН Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1984) і прэміі НАН Беларусі (1993) – 80 гадоў з дня нараджэння.

3 – **Вішнеўскі Аляксей Фёдаравіч** (1947, Столінскі р-н), вучоны-гісторык, заслужаны работнік адукацыі Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

5 – **Беляжэнка (Беліжэнка) Барыс Паўлавіч** (1937, Бешанковіцкі р-н), пісьменнік, журналіст, лаўрэат прэміі Міністэрства ўнутраных спраў Беларусі (1989), Літаратурнай прэміі імя У. Караткевіча (2008), рэспубліканскага літаратурнага конкурсу «Лепшы твор» (2008, 2009) – 80 гадоў з дня нараджэння.

5 – **Занковіч Валянцін Паўлавіч** (1937, Мінск), архітэктар, скульптар, сярод асноўных працаў якога – скульптурныя кампазіцыі для мемарыяльнага комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой», лаўрэат Ленінскай прэміі (1970), прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1967) – 80 гадоў з дня нараджэння.

5 – **Рагойша Вячаслаў Пятровіч** (1942, Валожынскі р-н), крытык, літаратуразнаўца, перакладчык, выдатнік адукацыі Беларусі, лаўрэат Міжнароднай літаратурнай прэміі імя І. Франка (2000), узнагароджаны медалём Ф. Скарыны – 75 гадоў з дня нараджэння.

6 – **Некрашэвіч Іван Іосіфавіч** (1937, Столінскі р-н – 2009), заслужаны архітэктар Беларусі, лаўрэат прэміі Савета Міністраў СССР (1971, 1987) – 80 гадоў з дня нараджэння.

6 – **Даўгала Валерыя Цімафеевіч** (1947, Гомель), мастак манументальна-дэкаратыўнага мастацтва, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (2004) – 70 гадоў з дня нараджэння.

6 – **Матрос Уладзімір Барысавіч** (1947), акцёр, рэжысёр тэатра лялек, заслужаны артыст Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

Калекцыянерам, і не толькі

Вежа Міра і Храм Неба

Чарговы выпуск беларускай пошты прысвечаны палітыцы і сяброўству нашай дзяржавы на міжнароднай арэне. Марка № 1178 прысвечаная 25-годдзю ўсталявання дыпламатычных стасункаў паміж Рэспублікай Беларусь і Кітайскай Народнай Рэспублікай. На марцы змешчаны выявы Дзяржаўных гербаў абедзвюх краінаў.

Нагадаем, што дыпламатычныя стасункі Беларусі з адной з самых вялікіх далёкасходніх дзяржаваў са старажытнай гісторыяй і культурай былі ўсталяваныя 20 студзеня 1992 г. У тым жа годзе ў Мінску было адкрытае Пасольства КНР, а з 1993 г. беларускія дыпламаты пачалі працу ў Пекіне. Цяпер развіццё стасункаў з КНР – прыярытэтны накірунак

знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь. Краіны абменьваюцца візітамі на вышэйшым узроўні, ажыццяўляецца актыўны міжпарламенцкі дыялог, дынамічна развіваюцца міжведамасныя кантакты.

Дызайн маркі распрацавала Таццяна Кузняцова. Памер мініяцюры 40x28 мм, наклад 72 тыс. асобнікаў. Надрукаваная ў малых аркушах па 6 марак і 1 купон. Тут змешчаны выявы знакавых помнікаў дзвюх краінаў – Камянецкая вежа і Вялікая Кітайская сцяна. Пры вырабе скарыстаная тэхналогія тэрмічнага ціснення металізаванай фольгай залацістага колеру.

Адказы на крывававу, змешчаную ў № 19

Уздоўж: 1. Праўда. 5. Смута. 9. Склеп. 11. Опера. 12. Дыета. 14. Ухмылка. 16. Ікра. 18. Абаза. 20. Вол. 21. Акр. 22. Баба. 23. Свет. 25. Хвароба. 31. Сонца. 33. Хвост. 34. Хвіга. 35. Кактус. 36. Плакун.

Упоперак: 1. Прочкі. 2. Алей. 3. Два. 4. Слёзы. 6. Мёд. 7. Тлен. 8. Краска. 9. Смех. 10. Піск. 13. Пацалунак. 15. Гарманіст. 17. Клавіша. 19. Здароўе. 22. Барсук. 24. Таптун. 26. Верх. 27. Рубін. 28. Божа. 29. Знак. 30. Воўк. 32. Ату. 33. Хол.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАЛЯВІК – вобраз у старадаўніх павер'ях беларусаў і іншых народаў. На тэрыторыі Беларусі яго ўяўлялі ў выглядзе велізарнага ценю. Быў увасабленнем небяспекі, што магла трапіцца чалавеку ў полі, на лузе. Паводле павер'яў садзейнічаў або шкодзіў людзям: клапаціўся пра ўрадлівасць палёў і лугоў, адпуджваў шкодных насякомых або нахіляў да зямлі жыта, траву, скручваў іх, страшным абліччам і свістам палохаў людзей, прывальваў іх да зямлі, паражаў санцапёкам і нават забіваў. Узімку нібыта зацярушваў снегам дарогу, прымушаў блукаць падарожных. У беларускім фальклоры вобраз палевіка адлюстраваны пераважна ў былічках.

ПАЛЯВІЯ ЭТНАГРАФІЧНЫЯ ДАСЛЕДАВАННІ – збіранне этнаграфічных матэрыялаў шляхам непасрэдных кантактаў з насельніцтвам і вывучэння на месцы народнай культуры і побыту.

Такая форма даследавання вядомая з часу далучэння ў канцы XVIII ст. Беларусі да Расійскай імперыі (экспедыцыі І. Ляпёхіна ў 1773, краязнаўча-этнаграфічныя апісанні беларускіх мясцінаў А. Меера ў 1786, В. Севергіна ў 1803 – 1804). У

XIX ст. народныя вераванні, звычаі і абрады, побыт і вусную народную творчасць даследавалі З. Даленга-Хадакоўскі, Ю. Крашэўскі, У. Сыракомля, Я. Тышкевіч, П. Шпілеўскі, М. Косіч і інш. Планамерныя даследаванні звязаныя з дзейнасцю Рускага геаграфічнага таварыства (РГТ), заснаванага ў 1845 г. у Пецярбургу. Яно распрацавала і разаслала па ўсёй краіне «Інструкцыю этнаграфічную». Пазней праграмы для збірання этнаграфічных звестак па беларускіх губернях распаўсюджваў у асноўным Паўночна-Заходні аддзел Рускага геаграфічнага таварыства, часам – асобныя збіральнікі. Гэта спрыяла актывізацыі палявых этнаграфічных даследаванняў, уключэнню ў іх мясцовай, пераважна сельскай, інтэлігенцыі. Вялікую колькасць палявых фальклорна-этнаграфічных запісаў атрымалі ад сваіх карэспандэнтаў М. Доўнар-Запольскі, А. Дэмбавецкі, Е. Раманаў, П. Шэйні і інш. У 1860 – 1870-я гг. РГТ накіравала на тэрыторыю Беларусі этнаграфічныя экспедыцыі на чале з М. Дубенскім, С. Максімавым, П. Чубінскім, якія збіралі звесткі пра побыт, нацыянальны і канфесійны склад насельніцтва, запісвалі песні, казкі, абрады. Актывізацыя палявых этнаграфічных даследаванняў спрыяла дзей-

насць Расійскай АН і Таварыства аматараў прыродазнаўства, антрапалогіі і этнаграфіі (створанае ў 1864 г. пры Маскоўскім універсітэце). У 1880 – 1890-я гг. экспедыцыямі Доўнар-Запольскага і М. Янчука даследаваўся побыт і духоўная культура сялянаў Мінскай і Гродзенскай губерняў. Збіральніцкай працай у палявых умовах займаліся М. Нікіфароўскі на Віцебшчыне, У. Дабравольскі на Смаленшчыне, інш. этнаграфы. Раманаў разам са шматлікімі фальклорна-этнаграфічнымі звесткамі сабраў на Магі-

лёўшчыне і Віцебшчыне калекцыю сельскагаспадарчых прыладаў, рыбалоўных снасцяў, народнага адзення, хатняга начыння, якую перадаў у этнаграфічны аддзел Рускага музея ў Пецярбургу. Этнаграфічныя даследаванні на поўдні Беларусі, асабліва на Палессі, сістэматычна праводзілі І. Сербавіч і А. Сержпутоўскі. Асноўную ўвагу яны звярталі на вывучэнне традыцыйных формаў гаспадаркі і матэрыяльнай культуры, грамадскага побыту сялянаў; зрабілі шмат фотаздымкаў і замалёвак. У заходняй Беларусі плённа працаваў М. Федароўскі, які амаль за 30 гадоў сабраў больш за 200 тыс. этнаграфічных і фальклорных запісаў.

Асабліва інтэнсіўна этнаграфічныя даследаванні праводзіліся ў 1920-я гг., калі да збірання матэрыялаў былі прыцягнутыя краязнаўцы. Вялікую ролю ў гэтым адыграў часопіс «Наш край» (пазней «Савецкая краіна») – орган Цэнтральнага бюро краязнаўства. У ім друкаваліся праграмы, інструкцыі, рэкамендацыі па апісанні і вывучэнні населеных пунктаў, матэрыяльнай культуры, промыслаў і рамёстваў, сямейнага, грамадскага і вытворчага побыту, гаспадаркі, разглядаліся тэматыка і метады даследаванняў. Прафесійныя даследаванні праводзілі этнаграфы Інбелкульту, якія адначасова накіроўвалі аматарскую дзейнасць у гэтай галіне краязнаўчых арганізацыяў і этнаграфічных ячэйкаў пры музеях Мінска, Віцебска, Магілёва, Бабруйска і інш.

(Працяг артыкула будзе)

